

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

EQUISETUM TELMATEJA Ehrh.

Reuzenpaardestaart.

(Vervolg).

De vormen *gracile Milde* en *compositum Dörfler* et *Luerssen* zijn ook al geen constante variëteiten. De eerste wordt beschreven als hebbende kleiner, bleekgroener stengels met korter takken en internodiën, die met 4—7 bij elkaar uit den grond komen; de laatste als met korte, van den grondaf dicht met takken bezetten stengel, waarvan de secundaire takken zoo regelmatig en krachtig zijn, dat ze aan kleine *Equis.* *Telmateja* gelijk zijn, zoodat 't den indruk maakt alsof de plant beneden (en ook wel hoogerop) een krans van nieuwe planten draagt. Meestal is de hoofdstengel verloren gegaan of maar zeer weinig ontwikkeld, terwijl men aan overigens althans schijnbaar normale planten, slechts weinige en daarbij zwakke nevenstengels vindt. Niet alleen dat men hierbij weer een onafzienbare reeks van grootere en kleinere, slappere en stijvere, dichtere of ijlere planten kan waarnemen, naar gelang de standplaats en dat ze op denzelfden wortelstok voorkomen naast normale stengels, maar men kan ze zelfs kunstmatig te voorschijn roepen.

Als men de vegetatieve ontwikkeling nagaat van de *Equis.* *Telmateja*, dan ziet men dat dit een geduldwerk is. Bij 't aanleggen van 't dubbel spoor te Geulle had men destijds eene goede gelegenheid om veel ondergronds materiaal te zien.

De wortelstok kon tot 1 Meter diep gaan en op iedere willekeurige hoogte enkelvormige en in kransen geplaatste, vereenigde wortelknoppen voortbrengen, waaruit zich den ganschen zomer jonge planten kunnen ontwikkelen.

Wordt nu de hoofdstengel afgesneden of in zijn groei belemmerd, dan groeien er uit de broedknoppen nieuwe planten uit, op zulk eene veelvormige wijze, dat men ook allerlei exemplaren kan aantreffen, die 't midden houden tusschen *gracile* en *compositum*.

Soms komen er maar een of twee nevenstengels, die dan wel bijna zoo krachtig kunnen worden als normale; verschijnen er meerdere dan zijn ze in den regel korter en zwakker.

Verwijdert men den stengel als hij reeds vrij sterk ontwikkeld is, dan kan nog 't overgebleven stuk in den zomer nieuwe planten blijven voortbrengen.

Ook is hier van invloed de hoogte waarop zulks geschiedt, zoodat 't ontstaan van den vorm *compositum* ook later in 't jaar te verklaren is, als de stengel boven de eerste stengelvertakkingen in zijn groei gestoord is geworden.

Men treft deze vormen dan ook overal aan waar slooten gegraven worden of 't vee graast, of waar

op hellingen de grond naar omlaag schoot. Bij voorzichtig uitnemen van de plant met den wortelstok kan men zien dat toch haast altijd nog onder den grond de plaats is aan te toonen, waar de hoofdstengel te niet ging.

Heel laat in den nazomer kan zich niet licht meer eene nieuwe plant vormen; evenmin is dan hierop 't hoog afsnijden van den stengel van veel invloed.

Als men den stengel boven de onderste takkransen knikt, zonder 't weefsel te scheuren kan deze blijven doorgroeien, alhoewel de groei dan langzamer is. Ook in dit geval kunnen zich aan den voet en aan de onderste vertakkingen nieuwe planten vormen, zoodat we een beeld krijgen, 'twelk overeenkomt met den vorm *compositum*.

Maar ook hierbij kunnen de nevenstengels op dezelfde wijze verschillen in grootte als bij de vormen *gracilis* en *compositum* en ook weer dubbel vertakt zijn.

Dergelijke exemplaren ontmoet men wel eens langs voetpaden of bij drinkplaatsen van vee; maar ze zijn zeldzaam.

* * *

Een merkwaardigen vorm mogen we niet onvermeld laten, n.l. *serotinum A. Br.*

Hierbij is de steriele stengel meestal beneden over een vrij lang gedeelte zonder takken; de takken zijn iets korter en minder in aantal; ook staan ze meer horizontaal uit en zijn minder overhangend. Aan den top van den stengel ontwikkelt zich een sporangiënaar; dit geschiedt meestal pas laat in den zomer tot zelfs in September. Deze aar ziet er echter nooit zoo fleurig uit als die van de fertiele stengels in 't voorjaar. Ze is steeds veel kleiner, — 2—3 c.M. — en vaak schuin en brengt 't niet of maar zelden tot ontwikkeling van rijpe sporen. De stengel is niet ivoorwit, maar meer groenwit; ook de aar is groener.

Professor de Vries haalt dezen vorm, dien hij in Duitschland ontmoette, aan als een voorbeeld van systematisch atavisme. *Equis. Telmateja*, *arvensis*, enz. zouden leden zijn van een groep, die 't vermogen verloren heeft om aan de steriele stengels sporenaren voort te brengen, zooals thans nog een andere groep van *Equiseten* (o.a. *Eq. palustre*), dit vermogen bezit.

Waar men hier bijna op iedere groeiplaats van *Eq. Telmateja* enkele exemplaren, welke zich aldus gedragen kan aantreffen, meen ik me de vraag te mogen veroorloven: „Heeft deze soort werkelijk dit vermogen verloren? Of heeft ze 't wel degelijk behouden en kan ze, onder bepaalde omstandigheden die eigenschappen weer ontplooien?”

Bij overplanting bleek me dat de eigenschap verloren ging.

Welke omstandigheden dit vermogen te voorschijn roepen kon ik nog niet achterhalen; maar in vele gevallen was de plant in ongunstiger condities dan normale exemplaren.

De kweekproef hieromtrent wordt nog steeds voortgezet; later hoop ik er iets meer van te weten te komen.

Zeer zelden komt 't voor — (we hebben 't hier nog nooit gezien) — dat tevens enkele der bovenste takken kleine sporenaren ontwikkelen aan hun top (*polystachya* Milde), eene eigenaardigheid die bij *Equis. palustre* heel gewoon is.

Evenmin zagen we hier exemplaren, waarbij zulke sporenaar aan haar top door een stengeltop door-groeid is (*prolifera* Milde), of waarbij de aar door een scheedeachtig orgaan gekroond is.

De eerste is vroeger wel te Beek bij Nijmegen waargenomen.

Te Niethuizen bij Wijnandsrade vond ik in 1917 een exemplaar met klemdraai; de stengel is dan op een bepaald gedeelte gedraaid, de bladkransen zijn op de gedraaide gedeelten veranderd in duidelijk zichtbare spiralen. Wegens de overplanting kon ik 't exemplaar niet verzamelen voor 't herbarium.

Toevallige afwijkingen als b.v. met gesplitsten, sterielen stengel (*furcata* Milde) kunnen we wel voorbijgaan.

* * *

Zelden ziet men jonge *Equiseten*, die zich uit sporen gevormd hebben. Al hebben ze sexueele voortplanting niet hoog noodig, wijl ze zich op bovengenoemde wijze zoo gemakkelijk vegetatief kunnen vermeerderen, toch zou men meer kiemen verwachten aan te treffen. Volgens Milde verliezen de *Equiseten*-sporen reeds na 14 dagen hun kiemkracht; doch daar tegenover staat dat verse sporen al na eenige uren kunnen beginnen te ontkiemen.

De voorkiem vinden is niet gemakkelijk; immers 't is een groen plaatje van maar hoogstens 5 m.M., 'twelk met korte kleurloze wortelharen met den bodem in contact staat. Na een paar maanden is ze volwassen en brengt op verschillende individuen de geslachtsorganen voort.

De naast verwante familie, de *Lycopodiaceae* hebben jaren noodig om uit haar sporen de (ondergrondse) voorkiemen te vormen.

Ook bastaarden zijn onder de *Equiseten*-soorten zeer zeldzaam.

* * *

Wie in zijn tuin de gelukkige bezitter is van stroomend water kan ik aanraden wat van deze Paardenstaart aan te planten.

'k Heb wel eens gezien hoe Haagsche menschen, die te Geulle gelogerd waren geweest, exemplaren dezer plant per trein mee naar huis namen; heel voorzichtiges droegen ze haar 't onderste boven! Ondanks de meest zorgvuldige behandeling zal er vóór Venlo al, de frisheid van weg geweest zijn; ze is heel spoedig verlept.

Maar plant men vroeger of laat wortelstokken met knoppen aan in den tuin, dan zullen deze in haast iederen goeden, lossen, vochtigen grond blijven leven en 't volgend jaar uitgroeien. Al heel gauw zal ze menig kaal plekje geheel vullen of met haar frisch groen 't beekje omzoomen.

Men behoeft heusch niet bang te zijn, dat ze

zoo'n lastig onkruid wordt als de Akkerpaardestaart.

Is onbekendheid de reden dat men haar zoo weinig in tuinen aantreft.

Of komt dit alweer wijl ze maar eene „wilde plant" is zonder bloemen en zonder geur?...

Nuth.

A. DE WEVER.

AANWINSTEN VOOR DE LIJST DER LIMBURGSCHHE HELEOMYZINEN.

In het Jaarboek 1916 van ons Genootschap vindt de lezer onder den titel: „Zur Kenntnis der Heleomyzinen von Holländisch Limburg", eene lijst van alle tot dusverre in onze provincie waargenomen soorten dezer vliegenfamilie. Door genoemd opstel hoopte ik de belangstelling en medewerking onzer entomologen uit te lokken bij de studie dezer interessante en grootendeels zeldzame diptera, die o.a. in een rijke verscheidenheid van soorten onze mergelgrotten bevolken. Belangstelling heb ik dan ook wel mogen ondervinden, maar medewerking minder. Toch is het mij sedert gelukt, door zelf te verzamelen, zeker aantal van soorten op te sporen, die tot de Heleomyzinae behooren en nieuw zijn voor de fauna onzer provincie en gedeeltelijk ook voor de dipterofauna van geheel Nederland.

1. Behalve de 5 Genera *Heleomyza*, *Eccoptomeza*, *Oecothoa*, *Heteromyza* en *Lentiphora* is ook het genus *Thelida* Rob-Desvoidy in Limburg vertegenwoordigd. In het overzicht der genera op bl. 118 van h. bovengenoemd opstel komt dit genus naast *Heteromyziella* te staan en onderscheidt zich daarvan, doordat bij *Thelida* praesuturale dorsocentraalborstels ontbreken, terwijl die bij *Heteromyziella* wel aanwezig zijn. Ik vond van *Thelida oculata* Fall. (Syn. *Tephrochlamys magnicornis* Loew ♀) een ♀ in 't Limbrichter bosch op 1 Juni 1917, twee andere ♀♀ te Watersleijde op 19-9-1917 en 1-8-1916, eindelijk 1 ♂ in de beemden van Sittard, 25-7-1917.

2. Over *Heleomyza villosa* Mg. en *scutellaris* Zett. vernam ik van den HoogEerw. Heer L. Czerny, Abt van Kremsmunster in Oostenrijk, een voorname kenner der familie Heleomyzidae, die de wellillendheid had, mijne exemplaren te herzien, o.a. het volgende: *Scutellaris* Zett. in „*Insecta Laponiae*" is slechts een synonym van *villosa* Mg., maar *scutellaris* Zett. in zijn later verschenen hoofdwerk „*Diptera scandinavicae*" slaat op eene van *villosa* verschillende soort. Het exemplaar uit Zetterstedt's verzameling, dat mij vroeger op zicht werd toegezonden en waarvan ik de identiteit met onze Limburgsche grot-exemplaren vaststelde, was toevallig datgene, waarop de beschrijving in „*Diptera scandinavicae*" betrekking heeft. Onze Limburgsche dipteren behooren dus niet met den naam *scutellaris* Zett. aangeduid te worden, die als synonym van *villosa* vervalt, maar behooren tot *villosula* Czerny i. lit., zooals deze soort in het manuscript van Czerny wordt genoemd. Overigens vindt ook Czerny, dat de grens tusschen *villosa* en *villosula* zeer moeilijk te trekken is, vooral bij de ♀♀.

Men zal derhalve omtrent *villosula* het definitieve oordeel van Czerny in het 2e deel zijner Revision der europäischen Heleomyziden, dat — helaas — nog steeds op uitgave wacht, moeten afwachten.

3. Wat ik *Heleomyza spectabilis* Loew noemde,

is volgens Czerny niet deze soort. Bij de echte *spectabilis* Loew ♂ is de thorax even kort behaard als bij *caesia* ♂. Onze Limburgsche exemplaren behooren tot *H. amplicornis* Czerny i. lit., die behalve door het genoemde kenteeken der mannetjes ook nog door andere, b.v. door iets grooter 3e sprietlid (♂ en ♀) van *spectabilis* verschilt.

4. In het Limbrichter bosch werd op 29 Sept. 1918 bij het lijk van een eekhoorn een *Helomyza ruficornis* Mg. ♀ faunae n. sp. door mij aangetroffen.

5. Aangaande *Helomyza breviciliata* Schmitz bevestigde Czerny, dat dit een goede soort is, terwijl volgens hem *H. crepusculascens* Schmitz als synonym van *ruficeps* Zett. moet vervallen. Men beschouwde tot nu toe *ruficeps* als synonym van *serrata* L.

6. In het Limbrichter bosch werd op 1 October 1917 bij gelegenheid van een excursie, die ook in ander opzicht rijke vruchten heeft afgeworpen, een ♂ buitgemaakt van *Eccoptomera fila* Loew. Van alle *Eccoptomera*-soorten is deze wel de meest interessante; de vorm der achterdijen ♂ is bijna phantastisch.

7. Onder mijn grot-insecten vond Czerny ook een *Eccoptomera excisa* Loew ♀, welke soort ik met *pallescens* verward had. De ♀♀ van deze 2 soorten zijn dan ook m.i. moeilijk te onderscheiden. Het exemplaar behoort tot het materiaal van den „Massenfang” die wij, mijn belgische vriend Dr. M. Bequaert en ik, van 1 tot 3 September in de Louwberg-grot (Gemeente Oud-Vroenhoven) deden en toont dus alweer duidelijk, hoe voordeelig dit en-gros-verzamelen werkt, waarbij alles wordt meegenomen, geprepareerd en gedetermineerd, wat men ontmoet. Men krijgt dan wel een massa „bocht”, maar alle moeite en tijdsopoffering wordt bijna steeds ruimschoots vergoed door het vinden van enkele fraaie zeldzaamheden. Zoo vonden we toen ook onder 400 *H. serrata* L. het eerste exemplaar van *H. breviciliata*.

8. Van het genus *Lentiphora* vond ik nog 2 voor Limburg nieuwe soorten, nl. *tarsalis* Zett. ♂, Watersleijde, 19—9 en Spaubeek 22—9—1917. *flavipes* Zett. ♂, Sittard, 16—6—1918.

H. SCHMITZ, S. J.

CICADEN.

Zeer Geachte Redactie!

Naar aanleiding van uw bericht in het laatste „Maandblad” van December 1919, waarin de leden aangespoord worden tot het geven van bijdragen over de Limburgsche fauna, wil ik gaarne van mijne zijde een kleine bijdrage leveren. In de eerste plaats den referent over „Limburgsche entomologische vondsten in 1919” op een verschrijving attent maken, waar hij, bij het noemen van de nieuwe Cicade voor ons land deze: *Euacanthus interruptus* L. noemt, dit moet zijn: *Pediopsis megerlei* Fieb.

Daar kan ik nog bijvoegen, dat in 1919 de Vergadering der Entomologische Vereeniging aanleiding was tot eene excursie langs den rechteroever van de Maas, vlak ten noorden van de inmonding van de Geul en daar werd door mij wederom een nieuwe Cicade voor ons land en dus ook voor Limburg gevonden. Ditmaal een vertegenwoordiger van een geslacht, dat nog in het geheel niet uit ons

land bekend was, n.l. *Myndus musivus* Germ. In de Gelede Dieren van Nederland van Snellen van Vollenhove, vindt men op Plaat XX eene afbeelding van een *Cixius*-soort, een geslacht waaraan de nieuw-ontdekte zeer verwant is.

Nu is er op velerlei entomologisch gebied in Limburg nog allerlei te ontdekken, maar op het gebied der Cicaden (= Homoptera) nog zeer veel en daarom hoop ik, dat de Limburgers eens zeer nauwkeurig zullen uitzien en ze mogen er hun ooren ook bij gebruiken, of ze niet een vertegenwoordiger kunnen vinden van een tot nu toe bij ons nog geheel onbekende afdeling dezer insecten, n.l. de echte *Cicadidae* of Zangcicaden.

Een soort, de *Cicadetta montana* Scop., een ware reus, met de vleugels toch 23—28 m.M. lang, is in de buurt van Wiesbaden meermalen gevonden en voor de nu pas ontdekte *Myndus musivus* Fieb. was voor zoover mij bekend ook Wiesbaden de plaats het dichtst bij ons land gelegen, vanwaar de soort vermeld werd.

Bovendien komt de *Cicadetta* ook voor in het Zuiden van Engeland, waar meerdere entomologen het mannetje (de wijfjes zijn stom!) hebben hoorren zingen.

Beide vindplaatsen verschillen hemelsbreed niet zoo veel met ons Zuid-Limburg, zoodat op het voorkomen bij ons gegronde hoop bestaat.

Amsterdam, Jan. 1920.

D. MAC GILLAVRY.

MIJN BOOMVORSCH.

Ik ben de gelukkige bezitter van een boomvorsch, een *Hyla arborea*.

„Da's, zal menigeen zeggen, niets bijzonders; boomkickers zijn in Limburg, zoo hier en daar, heelemaal niet zeldzaam”.

Grif geef ik dit toe.

Maar... ik bezit mijn kikker nu al meer dan twee jaren lang en dat is, naar ik meen, wél iets bijzonders.

'n Dergelijk pleegkind toch houdt 't meestal zoo lang niet uit ten huize van zijn pleegvader of moeder.

't Wordt, na verloop van ettelijke maanden, de wijde wereld ingestuurd, ontsnapt vandaag of morgen naar onbekende oorden, of 't gaat dood, meestal bij gebrek aan voldoende verzorging.

Ik dan verheug me, nu al meer dan twee jaren in 't bezit van een boomvorsch!

Hoe of ik dat heb aangelegd?...

1o. Door 't beest onder te brengen in eene voor 'n boomkikker doelmatige woning; 'n terrarium, beplant met allerlei gewassen, welke in zoo'n terrarium willen tieren en waarin zich daarenboven 'n waterbakje bevindt.

2o. Door te zorgen, dat mijn *Hyla arborea* geen gebrek aan voedsel heeft.

Dat voedsel bestaat uit pieren, naakte slakken, vliegen, kevers en vooral uit pissebedden.

Pissebedden zijn er alom te krijgen. Ik vind ze onder den eersten den besten ietwat vochtig liggenden steen en mijn kikker is er dol op.

's Zomers staat 't terrarium buiten. Tegen den winter haal ik 't naar binnen en zet 't op eene vorst-vrije plaats.

Dan gaat mijn boomvorsch slapen om eerst tegen de lente te ontwaken.

Hij kruipt, zodra hij zijn winterslaap aanvangt onder 't waterbakje.

* * *

Aange'lokt door 't mooie weer van dezen winter haalde ik mijn boomkikker begin Februari van dit jaar uit zijn schuilhoek weg.

Mooi gras-groen, zooals 't een fatsoenlijken boomkikker past, kwam hij te voorschijn. Ik gaf hem een nieuw verblijf. Ditmaal een terrarium (als ge 't zoo noemen kunt), waarin niets te bekennen valt dan grauw-grijs vochtig zand.

Vandaag 23 Februari heeft mijn eertijds gras-groene boomvorsch zich gemetamorphoseerd in een kikker, die gansch en al de kleur heeft van zijne omgeving.

Van gras-groen is er bij hem niets meer te bespeuren.

Hij is grauw-grijs, net als 't zand waarop hij verblijft en zich klaarblijkelijk in zijn element gevoelt.

Pissebedden eet hij als vroeger.

Slakken en pieren hapt hij op als eertijds.

Naar vliegen moet hij voorloopig nog maar uitzien; die toch gaan straks eerst op zijn menu verschijnen.

B.

L.

GRANIEF IN 'T ZUID-LIMBURGSCH DILUVIUM.

Tusschen 't door de Maas in Zuid-Limburg vroeger „aangevoerde gesteente” kan geen graniet voorkomen.

Da's 'n bewering, zoo vaak en met zoo'n stelligheid verkondigd, dat ik nu in den jare 1920 heusch medelijden krijg met de grootere en kleinere granietbrokken, welke ik op m'n zwerftochten door Zuid-Limburg, ondanks bovengenoemde bewering, toch nog tegenkwam. Ze lijken me min of meer onwelkom in de theoriën-kamer van menigen geoloog. Al de ontmoetingen van dezen aard heb ik niet opgeteekend, derhalve niet vastgelegd.

'k Moet dus, om de bewering te logenstraffen, me bepalen tot 'n citatie van granietische vondsten in Zuid-Limburg, welke zich op dit oogenblik bevinden in 't Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

In die verzameling dan tel ik vondsten van graniet uit:

- 1o. Middenterras bij Maastricht (Ambij);
- 2o. Hoofdterras bij Heek-Hulsberg;
- 3o. Hoofdterras St. Pieter;
- 4o. Middenterras „Belvédère”.

JOS. CREMERS.

VOOR DE BIBLIOTHEEK.

Dr. J. H. Verahout, Het Kabinet van Naturalia, overgedrukt uit: Gedenkboek, uitgegeven ter ge-

legenheid van het anderhalve-eeuwfeest van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, te Middelburg. (Van den Schrijver).

C. Willemse, *Mecoptera (Panorpata) Neerlandica*. De Schorpioenvliegen van Nederland en het aangrenzend gebied, met 8 afbeeldingen. Overgedrukt uit het Tijdschrift v. Entomologie, Deel 62, 1919. (Van den Schrijver).

VOOR 'T MUSEUM.

Van Wethouder Em. Van Oppen, Maastricht: **Zaagvisch** (uitsteeksel van bovenkaak);

van Pastoor Cl. Baert, Bemelen: **115 Microscopische preparaten**, eertijds verzameld door wijlen Jos. Baert, apotheker, Roermond;

van Archivaris H. Hanssen, Rimburch: een microscop;

van den heer P. Marres, Maastricht: verschillende geologische en palaeontologische vondsten uit de grind- en lössgroeve „Belvédère”, (welke nog gedetermineerd moeten worden).

MEDEWERKING VOOR 'T MAANDBLAD.

Met verwijzing naar de bijdrage van Dr. D. Mac Gillavry in dit nummer, doen wij nogmaals een beroep om bijdragen voor ons Maandblad te geven over de Limburgsche fauna, flora en chea.

Iedere mededeeling, lang of kort, is welkom.

Laten de leden toch niet vergeten, dat 't Maandblad er niet is om z'n kolommen gevuld te krijgen door altijd en eeuwig dezelfde menschen.

Want... dan wordt 't eentonig en zal 't op lange na niet beantwoorden aan zijn doel.

OUDE JAARBOEKEN EN MAANDBLADEN.

In den laatsten tijd is 't herhaaldelijk voorgekomen, dat ons gevraagd wordt: 'n volledige serie Jaarboeken en Maandbladen.

Van de tot dusverre verschenen Jaarboeken zijn nog alléén voorradig exemplaren uit 1911 en 1915. Van al de andere Jaarboeken zijn geene exemplaren meer aanwezig.

Mogelijk dat een of ander lid of oud-lid, geen prijs stellende op 't bezit dezer boeken, ze aan liefhebbers wil afstaan.

Ditzelfde geldt voor wat betreft de Maandbladen. Ook hiervan kunnen we geene volledige collectie geven.

Van 't „Mierenboek” is nog voorraad.

NIEUWE LEDEN.

De Heer H. HOOGENBERK, Geerstraat, Heerlen, Professor G. A. F. MOLENGRAAFF, Delft; Max HOLLMAN, St. Jacobstr., Maastricht. H. C. FUNKE, Hertogsingel 4, Maastricht.

Rectificatie: F. GREVEN, Lindenplein, Heerlen.